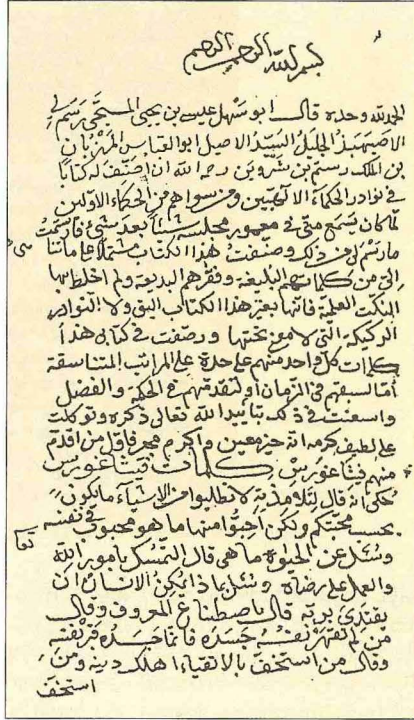

mamında en üst seviyelere çıkmış bir âlimdi. Nizâmî-i Arûzî, onunla İbn Sînâ'yı birlikte zikrederek her ikisinin de felsefe- de Aristo'nun halefi olduğunu belirtmektedir (*Chahâr Maqâla*, s. 118-119). Mesîhî'nin Aristo'nun halefi olduğu yolundaki bu açıklama her ne kadar abartılıysa da onun felsefedeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Fakat Mesîhî, kendisi hakkında Ali b. Zeyd el-Beyhaki'nin "tıp yönü baskın gelen filozof" tabirini kullanmasından da anlaşıldığı gibi (*Târîhu hûkema'î'l-İslâm*, s. 111), daha çok tıp alanındaki çalışmalarıyla ünlüdür. Ayrıca tıba dair çok sayıda eserin yazarı olmasının yanında onun bu sahada İbn Sînâ'nın hocası olduğunun nakledilmesi (a.g.e., s. 436) ve İbn Sînâ'nın da bazı eserlerini kendisine ithaf etmesi (a.g.e., a.y.) Mesîhî'nin tıp alanındaki üstün yönünü açıkça ortaya koymaktadır. Mesîhî, yalnız teorik ve pratik tıptaki yetkinliği dolayısıyla değil, aynı zamanda eserlerinde kolay anlaşılır bir dil kullanması ve ele aldığı konuları başarılı bir biçimde düzenlemesiyle de klasik müelliflerin takdirlerini kazanmıştır. Ancak yazdığı eserle klasik dönem tip dünyasında büyük yankılar yandıran ünlü tıp âlimi b. Abbas el-Mecûsî'nin (ö. 384/994) istisnai bir tutumla onun *Kitâbü'l-Mi'e* adlı eserinin tertibini güzel bulmayarak şiddetle eleştirdiğini belirtmek gerekir (*Kâmilü's-şinâ'ati't-tıbbiyye*, I, 4).

Eserleri. 1. *Kitâbü'l-Mi'e fi't-tıbb (fi's-şinâ'ati't-tıbbiyye)*. Müellifin en önemli çalışması olup ansiklopedik düzenle 100 bölüm (kitab) halinde kaleme alınmıştır. Her bölüm müstakildir ve anlaşılması bakımından diğerlerine bağlı değildir. Muhtemelen türünün en eski örneği olan kitap G. Sarton'a göre İbn Sînâ'nın *el-Kânûn*'una model teşkil etmiştir. Çok sayıda yazma nüshası bulunan esere tıp âlimi İbnü't-Tilmiz bir hâşiye yazmış, Nu'mân b. Ali Rızâ el-İsrâîlî de *el-Havâşî'n-Nu'mâniyye ve'l-makâsîdü't-tıbbiyye* başlığıyla bunun özetini çıkarmıştır (nşr. Kad-rî Şerefi, Haydarâbâd 1959). Gâde Kermî ve Mahmûd el-Hâc Kâsım Muhammed birer makalesinde eseri incelemiştir (bk. bibl.). 2. *Kitâbü't-Tıbbi'l-küllî*. Tıbbin temel konularına giriş mahiyetindeki eser iki bölümden (makâle) oluşur. Birinci bölüm otuz dokuz babdan, ikinci bölüm kırk bir babdan meydana gelmektedir. 3. *Kitâbü İzhârî hikmetillâhi te'âlâ fi hal-ku'l-insân*. İbn Ebû Usaybia, insan organlarının fizyolojisiyle bunların görev ve faydalarını ele aldığı eseri Mesîhî'nin en

Ebû Sehl el-Mesîhî'nin *Nevâdirü'l-hükemâ'* adlı eserinin ilk sayfası (İÜ Ktp., AY, nr. 321/1)

değerli ve yararlı çalışması olarak nitelemektedir. 4. *Risâle fi Mâhiyyeti'l-cederî ve tedbirihî*. Çiçek hastalığı ve buna karşı alınacak önlemler hakkındadır (Sezgin, III, 326). Mesîhî'nin mevcut diğer eserleri de şunlardır: *Risâle fi Tahkiki emri'l-vebâ' ve'l-ihtirâzi 'anhu*; *Risâle fi Tahkiki sülü'l-mizâc mâ hüve ve kem eşnâfuhâ*; *Kitâbü Uşûlü 'ilmi'n nabz* (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. a.g.e., III, 326-327); *Eşnâfü'l-'ulûmi'l-hikemiyye* (Muhammed Takî Dânişpejûh tarafından neşredilmiştir; Tahran 1370); *Fevâ'id fi's-şar'*; *Risâletü'l-edviye*; *Nevâdirü'l-hükemâ'* (bu üç eserin yazma nüshaları için bk. Şeşen, s. 359-360); *Er-kânü'l-'âlem*; *Telhişu's-semâ' ve'l-'âlem* (Aristo'nun eserinin ihtisarıdır; son iki eserin yazma nüshaları için bk. *DMBİ*, V, 576, 577). Mesîhî'nin kaynaklarda ayrıca *Kitâbü fi'l-'ilmi't-tabi'i*, *İhtişâru Kitâbi'l-Mecisî*, *Kitâbü Ta'bîri'r-rü'yâ'* adlı eserleri geçmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Abbas el-Mecûsî, *Kâmilü's-şinâ'ati't-tıbbiyye* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1996, I, 4; Nidhâmî-i Arûdî, *Chahâr Maqâla* (trc. E. G. Browne), London 1978, s. 110, 118-121; Ali b. Zeyd el-Beyhaki, *Târîhu hûkema'î'l-İslâm* (nşr. Mem-

dûh Hasan Muhammed), Kahire 1417/1996, s. 110-111; İbnü'l-Kiftî, *İhbarü'l-'ulemâ'*, s. 266; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 436-437; Ebû'l-Ferec, *Târîh*, I, 271; Suter, *Die Mathematiker*, s. 79; *Hediyetü'l-'arifîn*, I, 806; Sarton, *Introduction*, I, 678; Sezgin, *GAS*, III, 326-327; V, 336-337; VI, 241; VII, 389; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 151; Şeşen, *Fihrisü mahtûâtü't-tıbbi'l-İslâmî*, s. 359-360; Ghada Karmî, "A Mediaeval Compendium of Arabic Medicine: Abû Sahl al-Masîhî's Book of the Hundred", *MTUA*, II/2 (1978), s. 270-290; Mahmûd el-Hâc Kâsım Muhammed, "Kitâbü'l-Mi'e fi't-tıbb li'l-Cürçânî", *Âfâku's-sekâfe ve't-türâs*, V/18, Dübey 1418/1997, s. 77-89; A. Dietrich, "al-Masîhî", *EP* (İng.), VI, 726-727; Yûnus Kerâmî, "Ebû Sehl Mesîhî", *DMBİ*, V, 574-579.

ÖMER MAHİR ALPER

MESİL

(المسيل)

Bir akarda biriken sularla atık suların geçiş yolu ve bunu sağlayan irtifak hakkı (bk. İRTIFAK).

MESİLE

(المسيلة)

Cezayir'de bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu vilâyet.

Cezayir'in kuzeyinde Hudne dağı ile aynı adla bilinen tuzlu sığ bir gölün arasındaki ovada kurulmuştur. Son yıllarda yapılan arkeolojik kazılarda bugünkü Mesile civarında Romalılar dönemine ait bir yerleşim yeri bulunduğu tesbit edilmiştir.

İlk Fâtîmî halifesi Ubeydullah el-Mehdî, Berberî liderlerinden Muhammed b. Haraz (Hazar) ez-Zenâtî'nin Mağrib'de pek çok kişiyi katletmesi üzerine oğlu Ebû'l-Kâsım Muhammed'i (Kâim-Biemrillâh) büyük bir orduyla Mehdiye'den Mağrib'e sevketti. Onun Mehdiye'den yola çıktığını duyan düşman kuvvetleri dağıldı. Ebû'l-Kâsım, Zâb ve Tâhert seferleri dönüşünde Femüssahrâ (Tuhûmüssahrâ) olarak bilinen stratejik mevkiye bir ordugâh şehir kurmaya karar verdi (315/927) ve bu toprakların sahibi Benî Kemlân Fahsül-kayrevan'a sürüldü. Kâim-Biemrillâh, inşa işlerini takip etmesi için en güvendiği kumandanlardan Yemen asıllı Ali b. Ahmed b. Hamdûn (Hamdân) el-Endelüsî el-Cüzâmî'yi görevlendirdi.

Ali b. Ahmed b. Hamdûn, şehrin kuruluşunun tamamlanmasından ardından Kâim-Biemrillâh tarafından Zâb bölgesine vali tayin edildi. Başlangıçta Kâim-Biemrillâh'ın adına nisbetle Muhamme-

diye adı verilen şehir daha sonraları Mesîle veya İbn Hallikân'ın rivayetine göre (*Vefeyât*, I, 360) kurulmasında ve gelişmesinde büyük emeği geçen Hamdûn ailesine nisbetle Mesîletü Benîhamdûn adıyla tanındı. Onun zamanında Mesîle büyük gelişme göstererek önemli bir idarî merkez ve askerî karargâh haline geldi. Bu yıllarda oldukça kalabalık bir nüfusa sahip olan şehrin yakınında 323'te (935) Zirî b. Menâd tarafından Eşîr şehri tesis edildi.

İlk kurulduğunda etrafı surla çevrilen Mesîle'nin daha sonraki yıllarda güvenliğini iyice arttırmak için etrafı ikinci bir surla daha çevrildi. Bu dönemde Vâdisseher denen ırmaktan sağlanan su ile iki sur arasında bir kanal açılarak şehrin su ihtiyacı sağlandı. Mesîle, çevresinde tarımın ve hayvancılığın gelişmesi ve ticaret yolları üzerinde bulunması dolayısıyla İfrîkiye ile Berberistan arasında önemli yıllarca korudu. İsyân eden kabilelere karşı sefere çıkan Fâtımîler'in ordu birlikleri erzaklarını buradan temin ediyorlardı.

Ebû Yezîd en-Nükkârî'nin oğlu Eyyûb büyük bir ordu ile Ali b. Ahmed b. Hamdûn üzerine yürüdü ve bir gece baskınıyla onu yenilgiye uğrattı. Mesîle'nin bu ilk valisi savaş alanından kaçarken bir uçuruma düşerek öldü (334/945-46). 335 yılı Receb ayında (Şubat 947) Mesîle'yi kuşatan Ebû Yezîd, Fâtımî Halifesi Mansûr-Billâh tarafından bölgeden uzaklaştırıldı; daha sonra yaralı olarak ele geçirildi ve beş gün sonra öldü (Muharrem 336 / Ağustos 947).

Mansûr-Billâh, Ali b. Ahmed b. Hamdûn'un ölümünün ardından oğlu Ca'fer'i Mesîle ve Zâb valisi tayin etti. Ca'fer'in, kardeşi Yahyâ için burada oturma izni almasıyla birlikte Mesîle'de Hamdûnîler dönemi başlamış oldu. Zenâte ve Kûtâme kabileleriyle iyi münasebetler kuran Ca'fer b. Ali, bölgedeki hâkimiyet alanını ezeli rakibi Zirî b. Menâd es-Sanhâcî aleyhine daha da genişletti. Şehir merkezindeki güzel konaklarında şairleri ve ilim adamlarını ağırlamasıyla ün kazandı. Fâtımî sarayında iken Mesîle'ye gelerek Ca'fer b. Ali ve kardeşi Yahyâ'nın himayesine giren Endülüslü şair İbn Hânî burada yaşamaya başladı.

Fâtımîler'in büyük desteğini alan Ca'fer b. Ali Mesîle'de askerî, idarî ve siyasî konularda geniş yetki sahibi oldu. Devletin hazinesine herhangi bir ödeme yapma mecburiyeti olmadan Mesîle'yi kendi imkânlarıyla idare etti. Ancak bir süre sonra Zâb civarında yıllık vergileri şahsı

adına toplamaya başlaması Fâtımî sarayında endişeyle karşılandı. Bu sırada Endülüs Emevî Halifesi II. Hakem ile yakın münasebette bulunarak oradan gelen görevlileri sarayına alması Fâtımî halifesiyle arasının açılmasına sebep oldu. Öte yandan Zirî b. Menâd'ın kiskançlık ve ihtirası giderek düşmanlığa dönüştü. Zirî b. Menâd, Fâtımî halifesi nezdinde Ca'fer'i gözden düşürmeye çalıştı. Sonuçta Ca'fer gözden düşmeye başlayınca Halife Muiz-Lidînilâh ile bütün bağlarını kopardı ve Endülüs Emevî Halifesi II. Hakem'e yaklaştı. Bazı Zenâte reislerinin hazinelerine göz diktiğini düşünerek ailesini, kölelerini ve hazinelerini yanına alıp gizlice Kurtuba'ya (Cordoba) gitti (361/972). Zenâte toplumundan kendisini destekleyenler de Emevî halifesiyle bağlarını kuvvetlendirmek için onun ardından Endülüs'e geçtiler.

Mesîle'yi bölgenin en önemli merkezi haline getiren Hamdûn ailesinin buradan çekilmesi üzerine şehir eski gücünü kaybetti. Halife Muiz, Ca'fer b. Ali'yi destekleyen Zenâteliler'i esir alıp öldüren Eşîr hâkimi Bulukîn b. Zirî'nin bu başarısından haberdar olunca Mesîle ve çevresini ona iktâ etti (İbnü'l-Esîr, VIII, 625). Bulukîn'in Zirî Sultanı Bâdis b. Muiz tarafından Zâb ve Mesîle bölgesi valiliğine tayin edilen oğlu Hammâd, 398 (1007-1008) yılında Mesîle'nin kuzeydoğusunda tarıma elverişli bölgede Kal'atü Benî Hammâd'ı yaptırdı. Ardından Mesîle ve civarını burada kurduğu Hammâdiler'in sınırlarına kattı. Hammâd bir süre sonra Fâtımî Halifesi Muiz-Lidînilâh ile anlaştı ve oğlu Kâid'i onun yanına gönderdi. 15 Şâban 406'da (28 Ocak 1016) huzura kabul edilen Kâid halifeden yakın ilgi gördü; Mesîle, Tubne ve diğer bazı yerler Hammâd'a iktâ edildi (*a.g.e.*, IX, 259).

Eşîr'in ardından Kal'atü Benî Hammâd'ın artan gücü sebebiyle Mesîle iyice gözden düştü ve XI. yüzyılın ortalarında Benî Hilâl'in Esbec, Riyâh ve Zuğbe kolları ile Benî Süleym'in bölgeye akınları sonucu bütün İfrîkiye gibi Zâb ve Hudne bölgeleri de yağmalandı. Kal'atü Benî Hammâd ve Eşîr'in ardından Mesîle de boşaldı. Muvahhidler'in bölgeye hâkim olması üzerine Mesîle'de tekrar bir canlanma görüldü. Benî Gâniye'nin Muvahhidler'e karşı VI. (XII.) yüzyılda başlattığı saldırı esnasında Mesîle'nin önemi arttı. Daha sonraki asırlarda Abdülvâdîler ile Hafsîler hânedanı arasındaki mücadeleden olumsuz yönde etkilenen Mesîle bir müddet de

bölgeye hâkim olan Dâvûdî ailesinin idaresine geçti.

Mesîle, ilk dönemlerinde Kayrevan'dan Tâhert'e gidip gelen ticaret kervanlarının önemli bir konaklama merkeziydi. IX. (XV.) yüzyılda Zâb bölgesine bir defa daha akın eden Arap kabileleri yüzünden itibarını kaybederek tarım ve el sanatlarıyla hayatlarını sürdüren insanların yaşadığı önemsiz bir kasabaya dönüştü.

Şehir Hamdûnî Emirliği devrinde fikrî ve edebî alanda parlak bir dönem yaşadı, ancak daha sonra giderek geriledi. Hasan el-Vezzân (Afrikalı Leon) burayı ziyaret ettiğinde binalarının kötü durumda olmasına rağmen surlarının güzelliğine hayran kalmıştı. Onun gözlemlerine göre ahalisinin tamamı el sanatlarıyla veya çiftçilikle geçimini sağlıyor, epeyce fakir oldukları giydikleri elbiselerden anlaşılıyordu.

Osmanlılar'ın Cezayir'e hâkim olmasının ardından Sinan Reis zamanında Mesîle çevresindeki dağlık bölgelere seferler düzenlendi. Barbaros Hayreddin Paşa'nın oğlu Hasan Paşa'nın ikinci valiliği döneminde Mesîle ve çevresi Osmanlı idaresine alındı. Şark, cenup, merkez ve garp adıyla dört ayrı beyliğe ayrılan eyalette Mesîle Şark Beyliği'ne bağlandı.

Mesîle'de yaşayan önemli şahsiyetler arasında âlim, şair, edip ve münekkit İbn Reşîk el-Kayrevânî başta gelmektedir. Cezayir XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Fransızlar tarafından işgal edildiğinde Mesîle terkedilmiş bir köye dönüşmüştü. Bu dönemde Halvetî şeyhi Muhammed b. Abdullah b. Abdülkâdir ed-Deylemî burada yaşadığı kırk yıl boyunca çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Mesîle Camii bünyesindeki medresede ders vermek üzere Biskre'den gelen Şeyh Mustafa Zârî de geleneksel usulde ders okuttu ve aynı zamanda müftülük görevini yürüttü. Onun ardından Seyyid Sâlih b. Saîd Vehhâb ve Atraş b. Tiyye bu görevi devam ettirdiler. Mesîle'de son dönemde yetişen en meşhur şahsiyetlerinden biri de Muhammed Bû Ziyâf'tır (Muhammad Boudiaf). Cezayir'in Fransızlar'dan kurtarılması için başlatılan bağımsızlık hareketinin önde gelen liderlerinden olan Muhammed Bû Ziyâf, 1992 yılı Ocak ayında devlet başkanlığına getirildikten altı ay sonra (29 Haziran) bir suikast sonucu öldürüldü. Onun adını yaşatmak için Mesîle'de yeni kurulan üniversiteye Câmîatü Muhammed Bû Ziyâf ismi verildi.

Günümüzde alüminyum metalürji işletmeleri yanında tarım ve ticaret mer-

kezi olan Mesîle'de özellikle deri üzerine altın, gümüş ve ipek işlemeli el sanatları yaygındır. Çevresindeki Arap atı yetiştiriciliği sebebiyle eyer yapımıcılığı gelişmiştir. Şehrin nüfusu 1987 yılında 75.500 iken 2004 yılının başlarına ait tahminlere göre 118.000'e ulaşmıştır. Mesîle şehrinin merkez olduğu aynı adlı idarî bölümün (vilâyet) 18.718 km²'yi bulan alanı üzerinde 2004 yılının başlarında tahminî olarak 960.000 kişi yaşıyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 85-86, 88; İdrîsî, *Şifâtü'l-Magrib*, Leiden 1864, s. 86; a.m.f., *Nüzhetü'l-müşâk*, Beyrut 1409/1989, I, 222, 252, 254-257, 261, 263-264, 292, 295-296; *el-İstîbâr fi 'acâ'ibi'l-emşâr* (nşr. Sa'd Zağlûl Abdülhamîd), İskenderiye 1958, s. 171-172; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 179, 432-433, 439, 625; IX, 254, 259; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 360; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-mugrib*, I, 215-216; III, 267-268; İbn Haldûn, *Histoire des berbères* (trc. de Slane), Paris 1982, II, 527-528, 534-535, 538, 543, 553-557; İdrîsî İmâdüddin, *Târîhu'l-hulefâ'i'l-Fâtîmiyyin bi'l-Magrib: el-Kısmü'l-hâş min kitâbi 'Uyûni'l-aḥbâr* (nşr. Muhammed el-Ya'îvî), Beyrut 1985, s. 217, 336, 462; Himyerî, *er-Ravzû'l-mi'âr*, s. 558; Hasan el-Vezzân, *Vaşfü İfrîkiyye*, II, 52; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâfi, *Târîhu'l-Cezâ'iri'l-âm*, Beyrut 1400/1980, I, 239-240; III, 34, 91; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'd-devleti'l-Fâtîmiyye*, Kahire 1981, s. 94, 96, 97, 440; Ahmed Tevfik el-Medenî, *Kitâbü'l-Cezâ'ir*, Cezayir 1984, s. 24, 238; Hâdî Rûcî İdrîs, *ed-Devletü's-Sanhâciyye* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1992, I, 47, 53, 55, 59, 64, 67, 91-93; Ebü'l-Kâsım Sa'dullah, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, Beyrut 1988, III, 153-155; VII, 444-445; Nâsirüddin Saidönî, *Varakât Cezâ'iriyye*, Beyrut 2000, s. 105, 423, 434-437; F. Dachraoui, "Masîla", *EJ²* (Fr.), VI, 716-717.

AHMET KAVAS

MESKEN

(المسكن)

Arapça *sükna* (veya *seken*) kökünden zaman ve mekân ismi olan *mesken hareketin zıddıdır ve "hareketin sona erdiği durum" demektir. Mesken yerine nâdiren meskin, seken ve süknâ kelimeleri de kullanılır. "Konaklama ve geceleme yeri" anlamındaki mesken fıkıh terimi olarak bir kişi veya ailenin sürekli oturmak amacıyla yerleştiği yeri ifade eder. Kur'an'da "sekene" fiili ve türevleri yirmi, mesken ve çoğulu mesâkin on iki âyette sözlük ve örfteki kullanımıyla geçer. Yemen'de Sebeliler'in çok güzel bahçelerle çevrili olan meskenlerinden övgüyle söz edilmesi (Sebe' 34/15), hoş giden evlerin kişiye Allah'tan, peygamberinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevimli gelmesinin yerilmesi (et-Tevbe 9/24), Allah'a inanan*

erkek ve kadınlara adn cennetlerinde hoş gidecek konutların verileceğinin bildirilmesi (et-Tevbe 9/72; es-Saf 61/12) buna örnek gösterilebilir. Aile kurma teşebbüsünün kuvveden fiile çıkması bir mesken teminiyle başlar. Bir hadiste üç şeyin inanan kişi için mutluluk kaynağı olacağı belirtilir: Geniş bir ev, iyi binek ve iyi bir eş. Diğer bir rivayette bunların aksinin de mümin için mutsuzluk kaynağı olacağı ifade edilmiştir (*Müsned*, I, 168; III, 407).

İslâm hukukunda mesken nafaka yükümlülüğünün bir parçası olarak eş, çocuklar ve belirli akrabalara karşı teminle yükümlü bulunan mekân olması sebebiyle önem taşır. Evli kadın kocasından, belli bir yaşa kadar çocuklar ve evli olmayan kızlar babalarından, diğer nafaka alacaklıları da nafaka yükümlüsü yakın hısımlarından belirli şartlarla mesken talebine hak kazanırlar. Kur'an'da, "O kadınları imkânınıza göre oturduğunuz yerde oturtun" buyrulur (et-Talâk 65/6). Burada söz konusu olan yükümlülük boşanıp iddet beklemekte olan kadınlarla ilgilidir. Normal evlilik içinde kadının bu haktan yararlanması ise tabii hakkıdır. Diğer taraftan, "Kadınlara iyi geçimin" âyeti de (en-Nisâ 4/19) kadına konut sağlamanın iyi geçimin gereklerinden olduğunu ifade eder.

Bir kadın evlenip kocasının evine yerleştikten sonra onun yiyecek, içecek, giyim ve mesken harcamaları kocaya aittir. Bunlar eşlerin sosyal seviyelerine göre sağlanır; eşlerin her ikisi de zenginse buna uygun harcama yapılır, ikisi de yoksulsa kadın kocasından zenginler düzeyinde bir harcama yapmasını isteyemez. Öte yandan bazı âlimler, nafaka konusunda yalnız kocanın sosyal ve ekonomik durumunun dikkate alınacağını söylemişlerdir. Kur'an'da, "Annelerin yiyecek ve giyeceği uygun tarzda (ma'rûf) çocuğun babasına aittir" buyrulur (el-Bakara 2/233). Âyetteki ma'rûf "aşırılığa kaçmadan ve cimriliğe düşmeden örfe göre alınan ve mâkul karşılanan yaşam biçimi" demektir. Bu âyetler mesken de dahil olmak üzere her türlü nafaka için ana ilkeyi bildirir. Buna göre meskenin eşlerin malî ve sosyal durumlarına uygun bulunması ve bağımsız bir bölümden oluşması gerekir. Bu yer güvenli olmalı ve karı-koca hayatı yaşamaya elverişli bulunmalıdır.

İslâm hukukçuları genellikle kadının, kocasının hısımlarıyla birlikte yaşamaya zorlanamayacağını, ancak kocanın bir başka evliliğinden olan ve henüz ergenlik çağına ulaşmayan çocuklarının bundan

müstesna olduğunu, eşin bu çocuklara itiraz edemeyeceğini söylerler. Yine kadının kendi hısımlarından herhangi birini, hatta başka kocadan olma çocuklarını ancak kocasının izniyle evinde barındırabileceğini, erkeğin eşinin yakınlarına karşı bakım ve nafaka yükümlülüğünün bulunmadığını ifade ederler. Ancak bu görüşler, İslâm hukukçularının yaşadıkları dönemin şartları ve mesken imkânlarıyla yakından ilgilidir. Burada meskenle ilgili sınırlayıcı hükümler bir yandan aile mahremiyetini koruma, öte yandan kadının güvenliğini, evin huzur ve sükununu sağlama hedefine yöneliktir. Bu hedefin gerçekleştirildiği geniş evlerde sınırlayıcı hükümlerin daha yumuşak bir uygulama alanı bulacağı bir gerçektir. Diğer taraftan karı-kocanın birlikte çalışıp kazandığı ve ev harcamalarının ortak gelirlerden karşılandığı durumlarda kadının da gerekli hallerde kendi çocuklarını yanına alabilmesinin "iyi geçimin" (en-Nisâ 4/19) ve hakkaniyetin bir gereği olduğu düşünülmelidir.

Evli kadının genel nafaka hakkı çerçevesinde mesken hakkına sahip olduğu noktasında İslâm hukukçuları arasında tereddüt bulunmuyorsa da boşanan veya kocası ölen eş için aynı hakkın var olup olmadığı şu durumlara göre farklı değerlendirilmektedir: Ölüm iddeti bekleyen kadına nafaka ve yaygın görüşe göre mesken gerekmez. Ölümle birlikte kişinin hak ve yükümlülüklerinin sona ermesi ilkesi nafaka ve mesken yükümlülüğü için de geçerlidir. Bu durumdaki kadının bir yıl meskende oturabilmesi için vasiyet yapılmasını öngören âyetin (el-Bakara 2/240) kadına miras hakkı tanıyan (en-Nisâ 4/12) âyetle neshedilmiş olduğu hâkim görüşüdür. Boşanan kadının mesken hakkına gelince, eğer kadın hamile ise İslâm hukukçuları kadının nafakaya ve dolayısıyla meskene hak kazandığını söylerler. Eğer hamile değilse Hanefiler, kadının ister ric'î ister bâin talâkla boşanmış olsun iddet süresince yine nafakaya hakkı olduğunu, dolayısıyla aynı süre için meskene de hak kazandığını kabul ederler. Mâlikî ve Şâfiîler ise ric'î talâkla kadının her tür nafakaya hakkı olduğunu söylemekle birlikte bâin talâkla sadece mesken hakkının bulunduğunu düşünürler. Hz. Peygamber'in üç defa boşanan Fâtıma b. Kays'a "Senin için süknâ ve nafaka yoktur" dediği rivayet edilmekle birlikte (Buhârî, "Talâk", 41; Müslim, "Raḍâ", 103, 109, 111, 113, 114, 117) Hz. Âişe, Hz. Ömer ve onları takip eden Kufe ekolü hukukçuları bu hadisi, Kur'an-ı Kerim'in